

«Галицька накладня» Якова Оренштайна: українсько-єврейський культурний діалог у Коломиї (1903–1939 рр.)

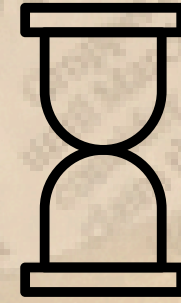

Автор: АРІХ Тимур Вікторович, студент I курсу спеціальності «Журналістика» ВСП «Івано-Франківський фаховий коледж Карпатського національного університету імені Василя Стефаника», слухач секції історії України Малої академії наук учнівської молоді Івано-Франківської міської ради, м. Івано-Франківськ

Керівник: МАКСИМЕЦЬ Богдан Володимирович, викладач вищої категорії, викладач-методист, керівник секції історії України Малої академії наук учнівської молоді Івано-Франківської міської ради, кандидат політичних наук

Рис. 1.1. Листівка з колекції Валерія Ковтуна.

Актуальність

У сучасному світі питання толерантності та міжнаціональної співпраці є фундаментом стабільного суспільства. Історія Коломиї 1867–1939 рр. демонструє унікальний приклад спільного творення **культурного продукту** різними етносами. Постать єврейського видавця **Якова Оренштайна (1875-1942)**, популяризатора української книги, доводить пріоритет культури над етнічними розбіжностями та спростовує стереотипи про історичну **ворожнечу народів Галичини**.

Рис. 1.2. Коломия. Середмістя. З колекції Валерія Ковтуна.

Мета роботи

— проаналізувати діяльність «Галицької накладні» як модель успішної взаємодії української та єврейської культур у Коломиї та визначити роль Якова Оренштайна у збереженні української літературної спадщини.

Об'єкт дослідження

— процес міжнаціональної культурної взаємодії в Коломиї у першій половині ХХ ст.

Предмет дослідження

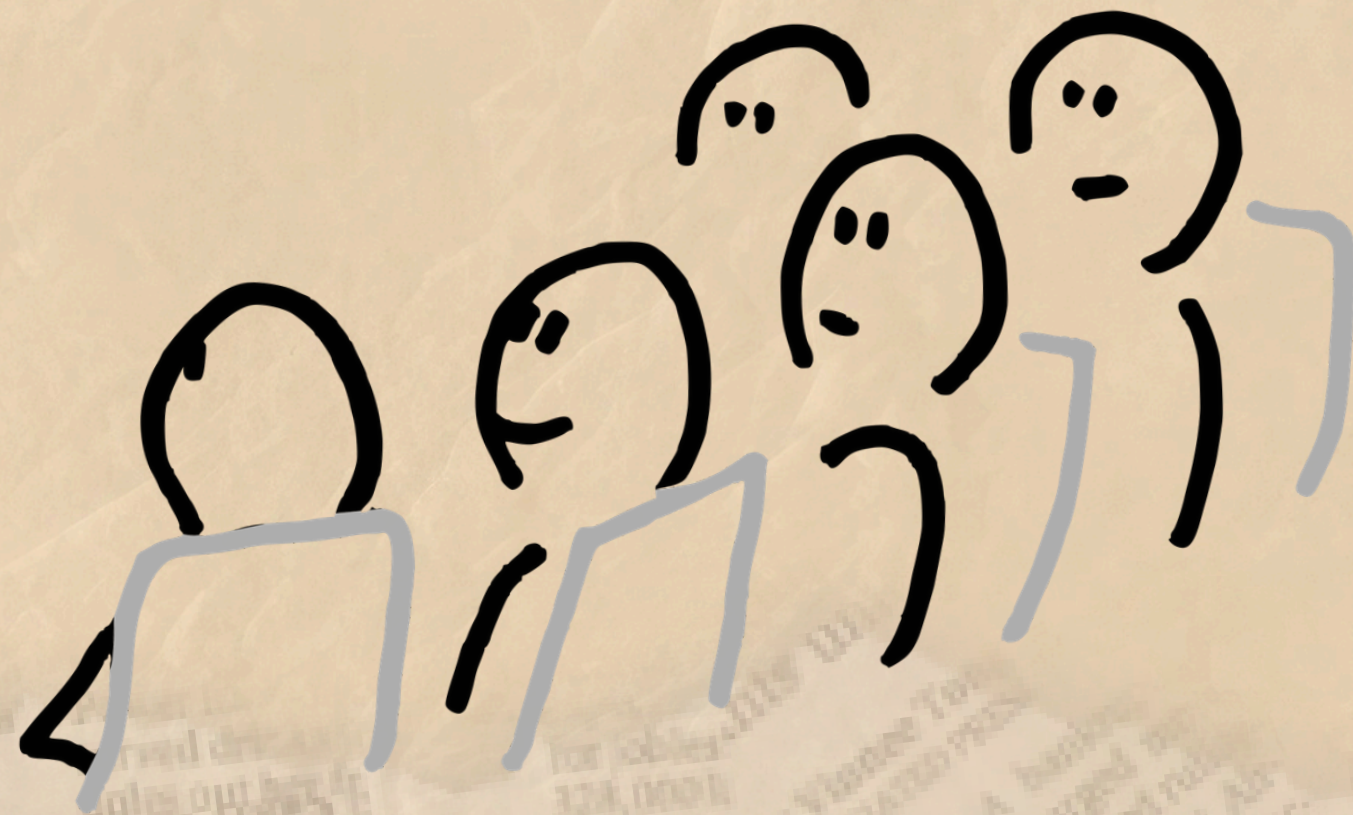
— видавнича та меценатська діяльність Якова Оренштайна як форма українсько-єврейського культурного симбіозу.

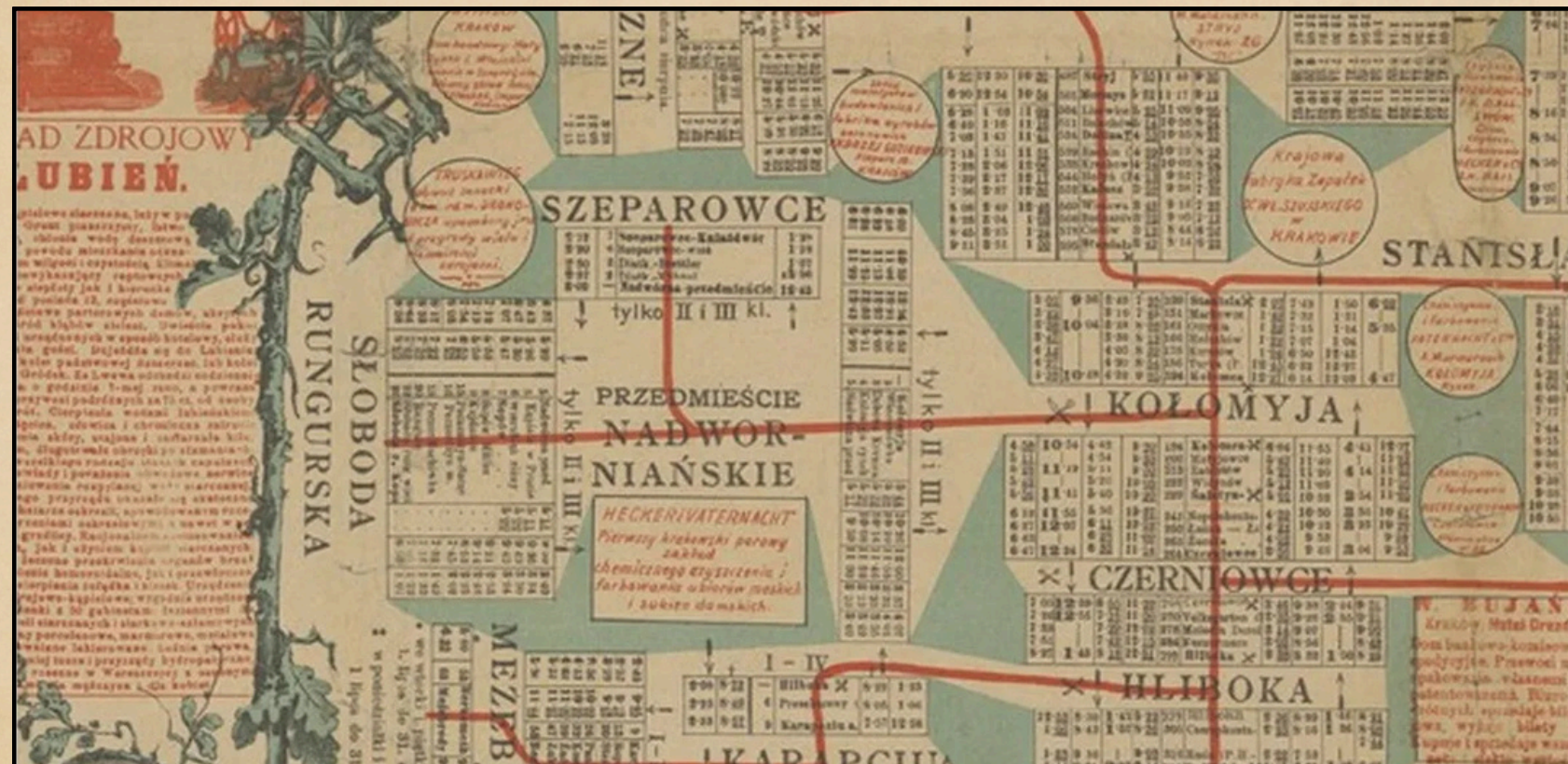
Завдання:

- проаналізувати історичні передумови мультикультуралізму Коломиї кінця ХІХ – початку ХХ ст.;
- вивчити біографію та видавничу стратегію Я. Оренштайна через призму досліджень І. Монолатія;
- охарактеризувати репертуар «Галицької накладні» та його значення для українського відродження;
- виявити спільні точки дотику в естетиці та оформленні книг.

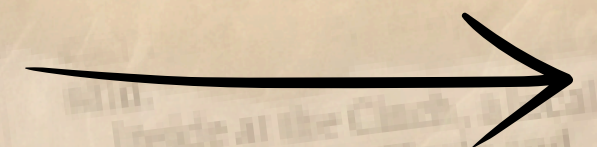
Історичне тло: Коломия періоду автономії (1867–1914)

Набуття Галичиною автономії у 1867 р. перетворило Коломию на один із **найбільш модернізованих центрів** краю, де динамічний розвиток залізниці, нафтовидобутку та торгівлі забезпечив місту статус другого за значенням культурного осередку Східної Галичини й економічне процвітання української, єврейської та польської громад.

Саме цей добробуд сформував у місті масовий запит на якісну **національну книгу**, створивши ідеальні умови для появи «Галицької накладні».

Рис. 1.3. Фрагмент «Географічного розкладу залізничного руху в Галичині й Буковині». 1894 р.

Яків Оренштайн як фундатор видавничої справи

У 1903 р. Яків Оренштайн відкрив у Коломиї книгарню [1], що стала поштовхом до створення масштабного видавничого проєкту. Він діяв як культурний менеджер європейського зразка, трансформувавши комерційне підприємство на інструмент підтримки українського національного відродження.

Рис. 2.1-2.2. Яків Оренштайн та його посвідчення члена Спілки німецьких книготорговців.

Оренштайн зумів забезпечити масове поширення української книги, попри складні політичні умови тогочасного регіону.

У коломийський період (до 1915 р.) у серії «Загальна бібліотека» вийшло понад 115 томів[2]. Вони охоплювали широке коло тем: від практичних порад з господарства до перекладів світової класики. Цей проект перетворив «Галицьку накладню» на найпотужніший інструмент масової просвіти українців.

Рис. 2.3. Видання із серії «Загальна бібліотека» (С. Васильченко «ТАЛАНТ», Ольга Кобилянська «БИТВА», Д. Николишин «РОЗЛАДДЕ», Анрі Бергзон «ВСТУП до МЕТАФІЗИКИ», С. Руданський «СЬПІВОМОВКИ», Проф. др. Тома Ахеліс «Начерк соціології», Богдан Лепкий «Начерк історії української літератури», Йосиф Чайківський «ВСЕСЬВІТНА ІСТОРІЯ» Том 1. Старинна історія).

Нотні видання та музична культура

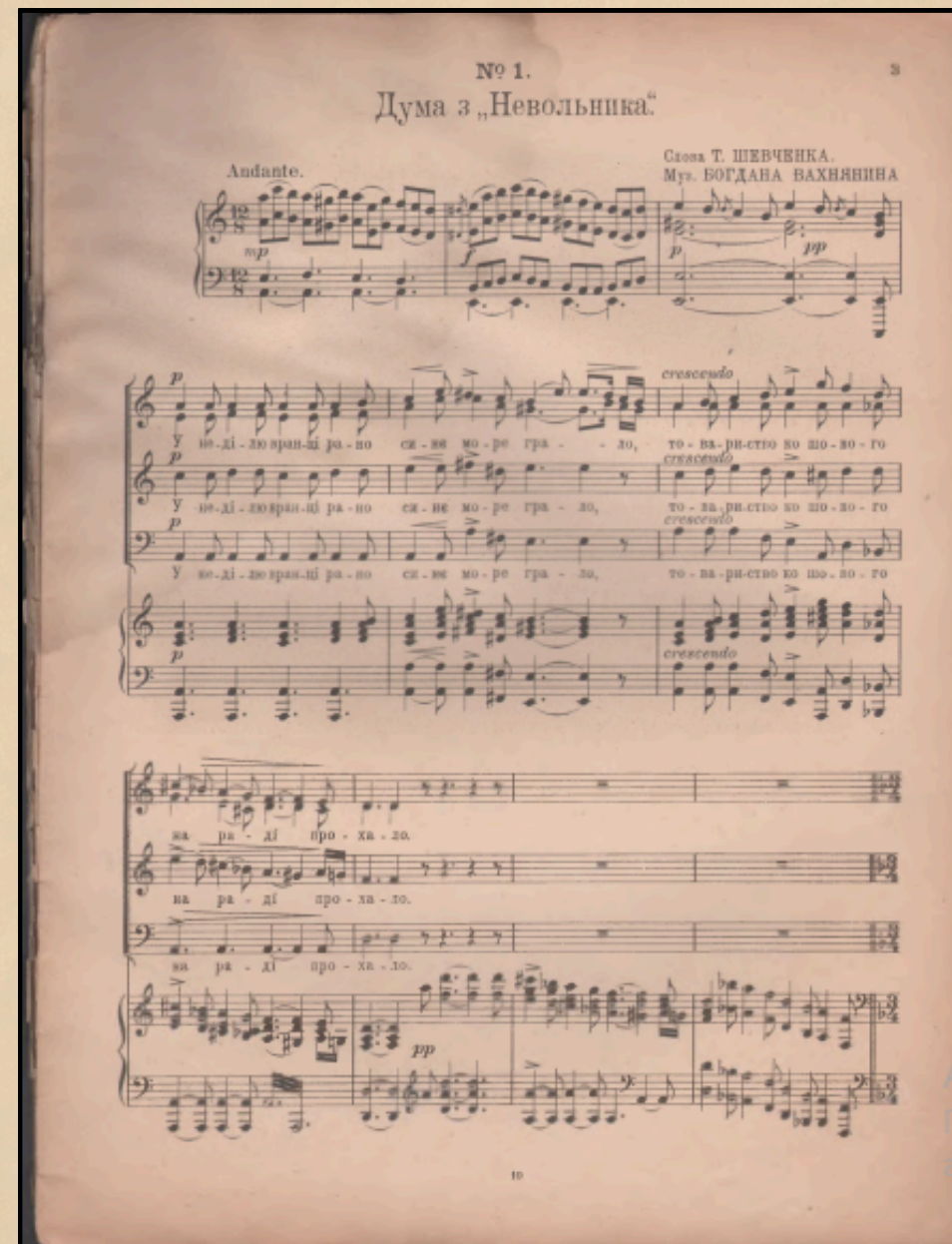

Рис. 2.4 «Музика до “Кобзаря” (хори)» зш. 2. З Фондів Центрального Державного архіву зарубіжної україніки.

Видавництво суттєво вплинуло на музичне життя Галичини, масово тиражуючи українські народні пісні та твори Миколи Лисенка. Ці нотні видання стали доступним навчальним матеріалом для шкіл, хорових колективів та домашнього музикування.

Вихід видавництва на європейську арену

Після Першої світової війни Яків Оренштайн переніс діяльність до Берліна, заснувавши «Українську накладню»[2]. Це дозволило розширити книговидання до загальнонаціональних масштабів та налагодити співпрацю з урядом УНР у вигнанні. Базуючись на коломийському досвіді, видавництво випустило в Берліні фундаментальні словники та енциклопедії.

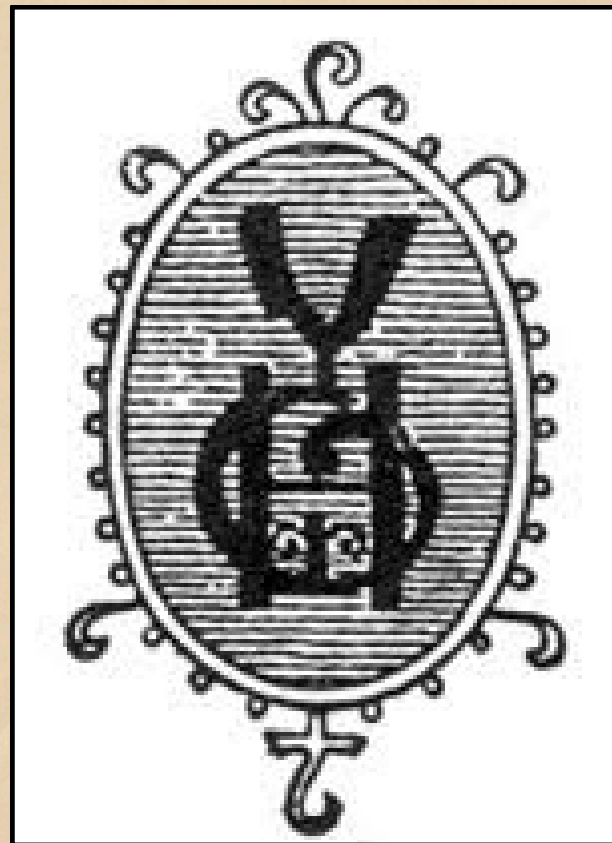

Рис. 2.5. Логотип видавництва «Українська накладня».

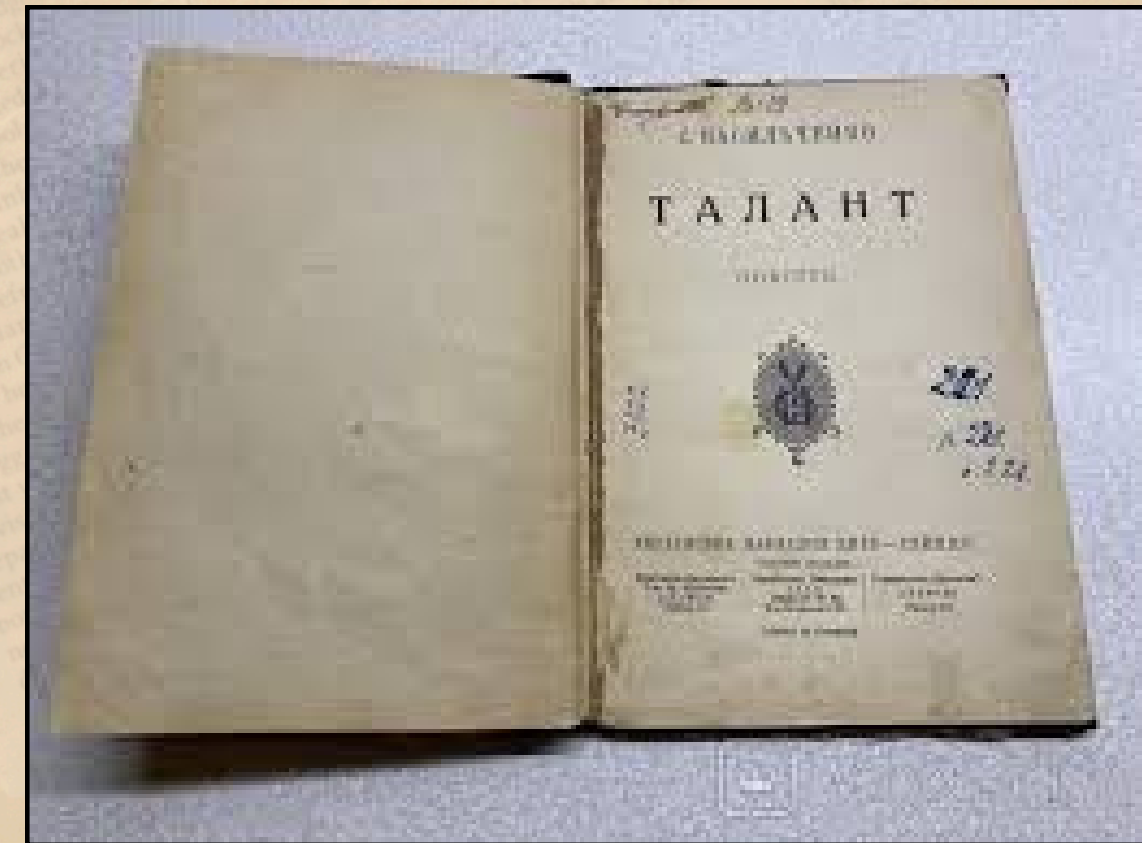

Рис. 2.6. С. Васильченко. «Талант». Видання «Української накладні».

Репертуар та тематика видань

Основним вектором стали видання творів українських класиків (Т. Шевченко, І. Франко, О. Кобилянська) для масового читача [1]. Запуск серії «Загальна бібліотека» — перша масштабна спроба створити дешеву та якісну книжку. Крім літератури, видавництво випускало ноти, поштівки та науково-популярні брошури, здебільшого орієнтовані на українське селянство та сільські читальні Галичини.

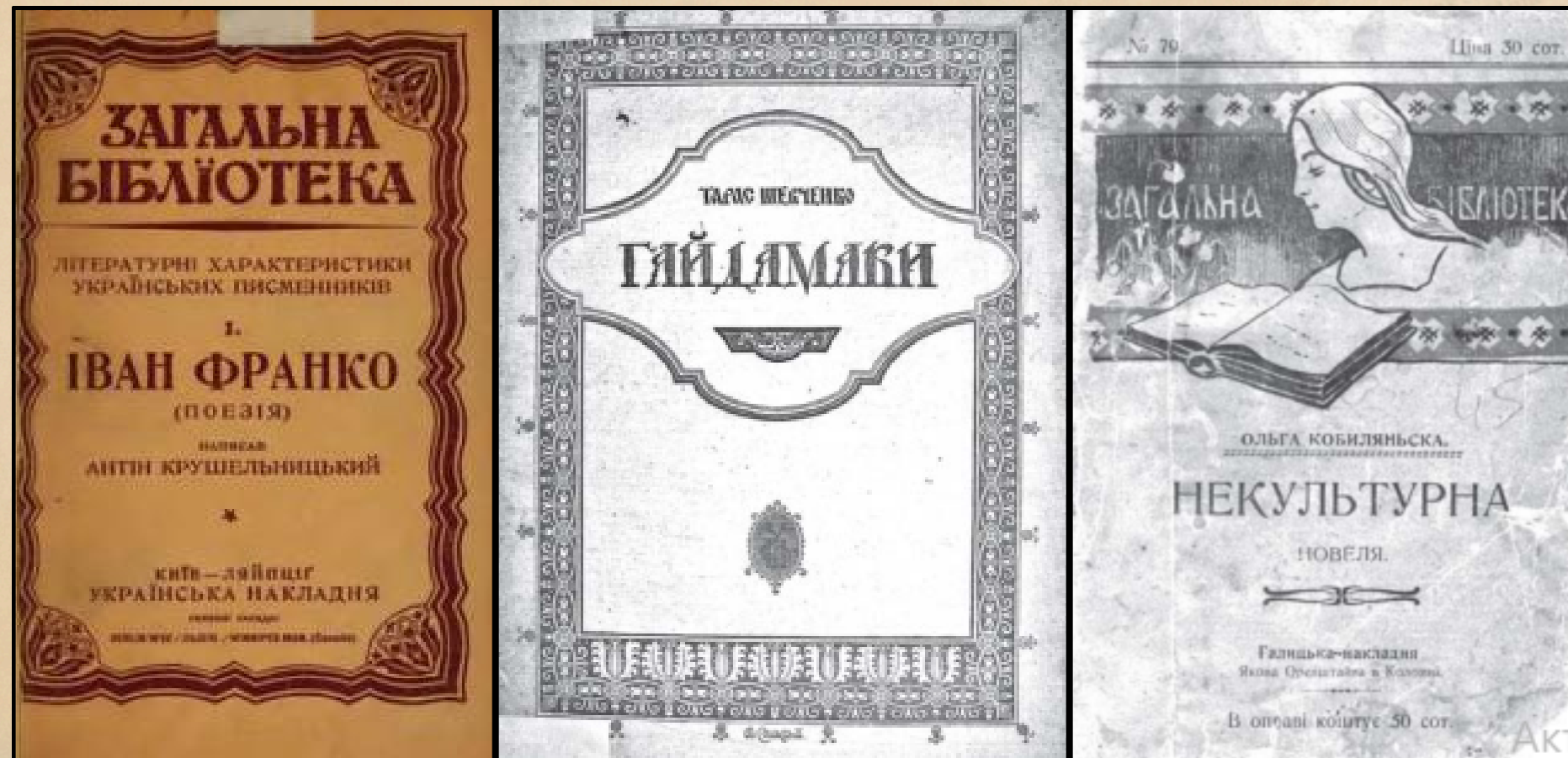

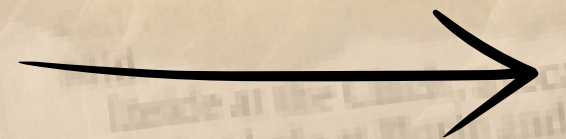
Рис. 2.7. Видання з серії «Загальна бібліотека».

Доля з початком Другої світової війни

Після початку війни та приходу **радянської влади** в Галичину, склади книжок у Коломиї були заблоковані або частково знищені як «ідеологічно ворожі».

Оренштайн переїхав до Варшави, яка вже перебувала під німецькою окупацією. Життя видатного видавця обірвалося у **Варшавському гетто** 12 вересня 1942 р. [4].

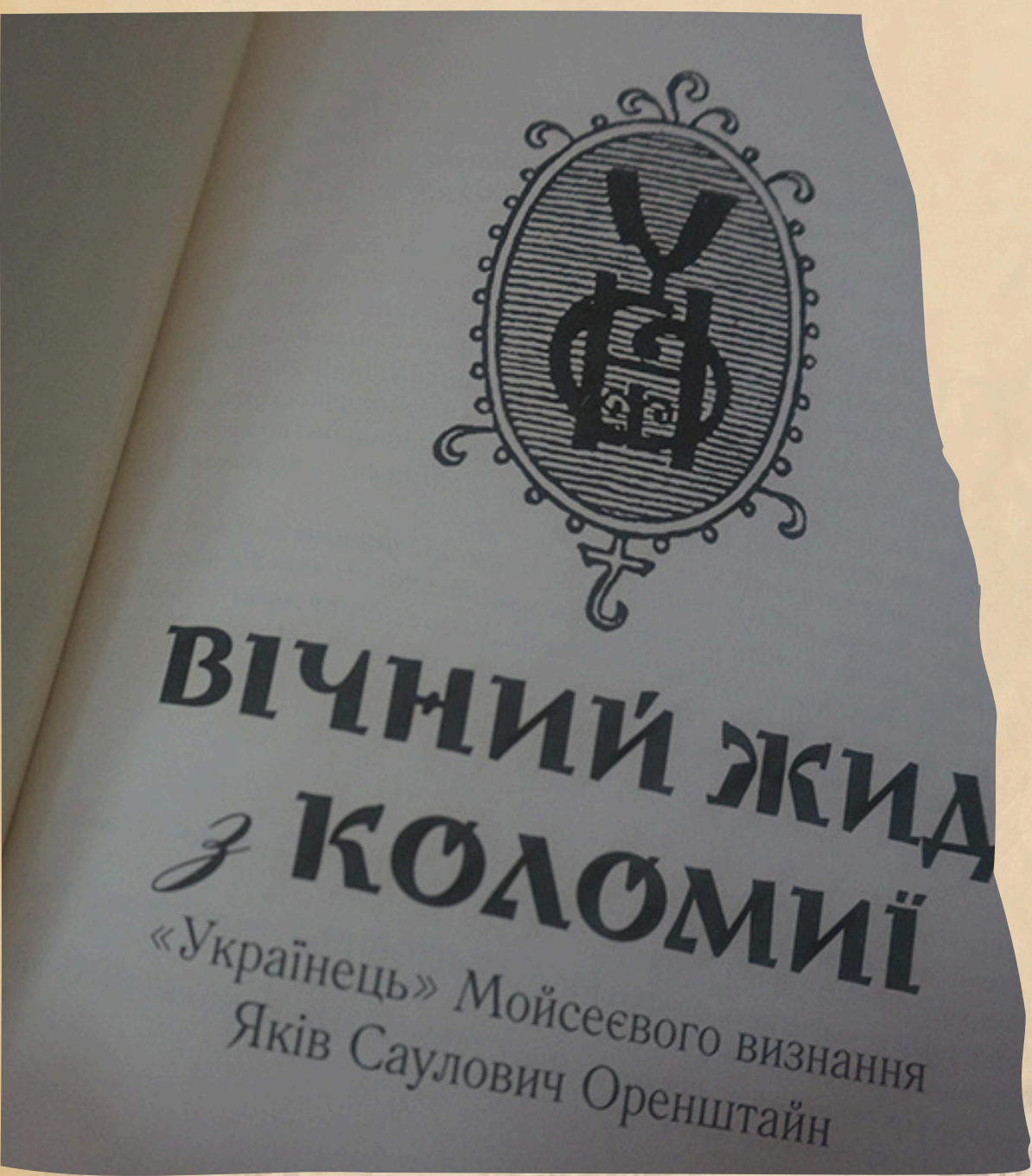
Його берлінське видавництво **припинило існування** ще раніше, з приходом Гітлера до влади у 1933 р., оскільки Оренштайн був євреєм, а видавництво пропагувало українську культуру.

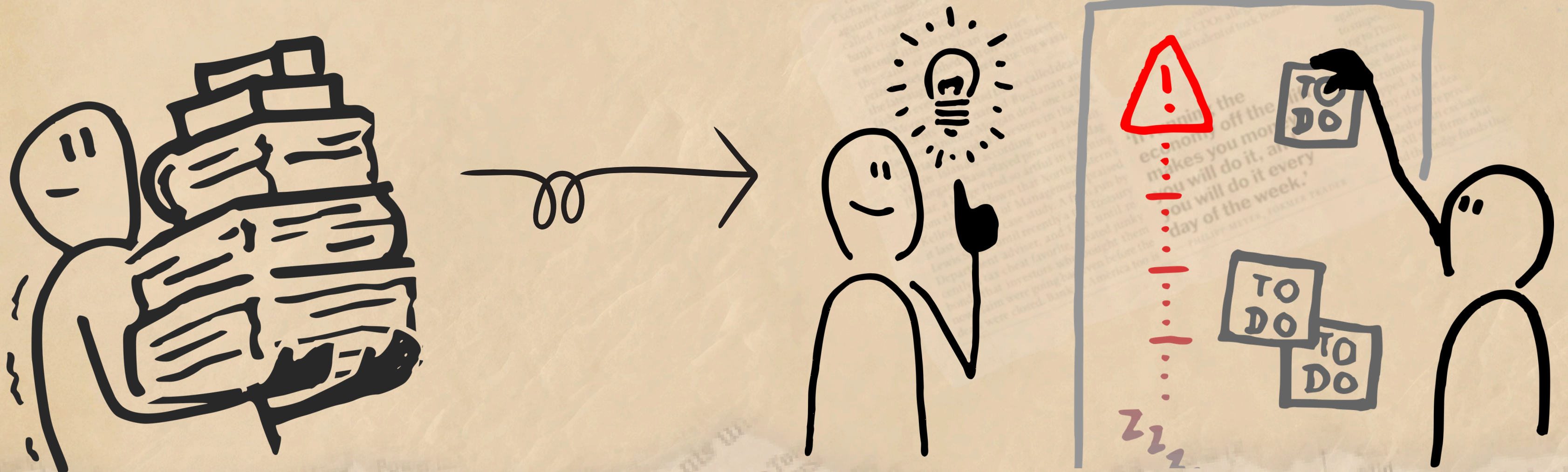
У висновку доведено, що «Галицька накладня» стала унікальним прикладом **українсько-єврейського симбіозу**, де стратегія єврейського видавця працювала на національне відродження України.

Встановлено, що завдяки Якову Оренштайну українська книга пройшла шлях від локального продукту в Коломиї до **європейського бренду** в Берліні. Його постать вперше проаналізовано як антропологічний доказ пріоритету культури над етнічними розбіжностями та модель **успішного** медіаменеджменту початку ХХ ст. На основі архівних даних реконструйовано «культурну мапу» Коломиї через дослідження локацій видавництва (зокрема на вул. Чорновола).

Під час роботи опрацьовано та впорядковано відомості про структуру видань (книги, ноти, поштівки), що дозволило реконструювати реальний **масштаб діяльності** видавництва. Аргументовано роль «Галицької накладні» як **дієвого інструменту** масової просвіти та інтеграції української спадщини в європейський контекст.

Список використаних джерел

1. Вальо М. Оренштайн Яків // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2010. Т. 7 : Мл — О. С. 631–632.
2. Видавнича діяльність Якова Оренштайна (1875–1942), засновника і власника «Галицької накладні» та «Української накладні» : віртуальна книжкова виставка / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. URL: <https://nlu.org.ua/vustavki.php?id=1092> (дата звернення: 07.04.2026).
3. Монолатій І. Виконавець слова. Яків Оренштайн. Український видавець на перехрестях культур, ідеологій та політики. – Київ: Дух і Літера, 2025. – 272 с.
4. Монолатій І. Вічний Жид з Коломиї. «Українець» Мойсеєвого визнання Яків Саулович Оренштайн [Монографія]. – Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 2014. – 464 с.
5. Монолатій І. Разом, але майже окремо. Взаємодія етнополітичних акторів на західноукраїнських землях у 1867–1914 рр. : монографія. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010. 736 с.

Дякую за увагу!